

Эхэ найхан нутагаа эд хамта мандуулаар!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной
декабрийн 21-нээ
гарана

Бүгдэдэ
арадай
газетэ

1996
ФЕВРАЛИЙН
24
Хабарай эхин сагаан
бар
Һарын 6
СУББОТО
гарагай 7
№37 (19377)
Газетын сэл
хэлсээтэ.

Мүнөөдөрэй
шүтэл
асуудал

НЭРЭ ХҮНДЫЕНЬ БУСААХА

манай комитет Чечен Республика руу
посылкануудые эльгээхэ гэдэн эдэхи үүсхэл
гаргаба. Тиин мүнөө посылканууд суглуулагдажа
эхилэнхэй. Ионин гэхэдэ, баян, һайн шадалтай
эмхи зургаанууд болон фирмэнүүд бэшэ, харин
юрын лэ зон, нургуулийн үхибүүд,
пензионернүүд, сэрэгшэдэй түрэлхид посылка
асарна. Энэ хэрэгтэ манай Правительство 15
миллион түхэриг һомолбо. Посылка
суглуулханышье тэрэ, харин эльгээхэ гэшэ
баһал шухала асуудал. Тиимэһээ
Правительствомнай талаһаа туһаламжа яһала
үзүүлэгдэбэ гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Гадна
Чеченһээ сэрэг гаргаха гэдэн хандалгада гар
табилгын хэмжээ ябуулга үргэлжэлүүлһээрбди.
Эдэ үдэрнүүдтэ хүдөө аймагуудаар гар табилга
суглуулжа эхилбэбди.

Сэрэгтэ мордохо наһандаа хүрэнхэн хүбүүдые
медигүүдэй шалгаханда, бээн ахир хула, үбшэн,
туранхай ядуунууд байна. Гүрэн дотор
экономикин доройтоходо, ургаж ябаһан
эдиршүүлнай муутаар эдээлхэһээ гадна, үбшээ
саг соонь хүсэд аргалуулжа шадахгүй байна ха
юм.

Эм дом, эмшэлгэшые үнэтэй болоо. Хүдэр
сула бээтэй хүбүүдэй албанһаа али болохо аргаар
хулжахада, үбшэн, хула бээтэй хүбүүд сэрэгтэ
татагдашана ха юм. Тиихэдэнь тус ябуулгын
хойшолонгууд яаха аргагүй гараад ерэнэ.
Тиигэбэ яабашье, һайнда найдаха хэрэгтэй.

Иигэн тиигэн байдалнай зүб мүрөөр
зохёогдожо, шухала асуудалнууд зүбөөр
шиидхэгдэхэ, уялгата сэрэгэй албанай нэрэ хүндэ
дээшлэхэ аабза. Гансал хүрөөтэ дайн бү хүжэрэг
даа. Хэдыхэн жэлэй үнгэрхэдэ, феввалийн 23-
ниие эрэшүүдые амаршалгын һайндэр (олонхинь
сэрэгтэ ябаашьегүй байжа магад) бэшэ, харин
ёһотойл сэрэгшэдэй үдэр шэнгээр утгахые
хүсэнэб.

П. КУШМЕЛЁВ,
Сэрэгшэдэй эхэнүүдэй
комитедэй түрүүлэгшын орлогшо.

Буряад Республикын Арадай Хуралда

ЭЭЛЖЭЭТЭ СУГЛААН

Россин Федерацийн Федеральна Суглаанай Федерацийн Совет
эдэ үдэрнүүдтэ ээлжээтэ зүблөө үнгэргэнэ. Тэрээндэ Буряад
Республикын түлөөлэгшэд - Федерацийн Сөведэй гэшүүд:
республикын Президент Леонид Потапов болон Арадай Хуралай
Түрүүлэгшэ Михаил Семёнов хабаадана.

Тус суглаанай зүблэхэ зүйлдэнь арба гаран асуудал оронхой.
Эгээл голын гээбэл, Россин Президентын жэл бүри зорюулдаг
хандалга болоно.

Москва-һынхоо урда тээ Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ
Баргажанай аймагта хунгагшадтаяа уулзажа, ороной парламентын
дээдэ палатын шэнэ бүридэлэй түрүүшын алхамууд тухай хөөрһэн,
аймагай шэнэ захиргаанай, өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын аймагай
сөведэй ажал ябуулгатай танилсаһан, олон асуудалнуудта
харюусаһан байна. Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Федерацийн
Сөведэй хүдэлмэридэ хабаадахадаа, парламентын доодо палатын
дамжуулһан хэдэн хуулинуудые баталхын түлөө дуугаа үгэхэб гэжэ
мэдүүлээ.

ӨӨНЭДЫНГӨӨ ҺУНГУУЛИЙН ОКРУГУУДА

Республикын парламентда саг үргэлжэ хүдэлдэг Арадай Хуралай
бүлэг депутатууд өөһэдынгөө һунгуулийн округуудта ошожо ерэбэ.
Дарима Сундарон, Николай Линейцев, Галина Дождикова, Александр
Кардаш хунгагшадтаяа уулзахадаа, Арадай Хуралай һая болоһон
ээлжээтэ сесси, хүдэлмэрийн саашанхи түсэбүүд тухай хөөрөө,
асуудалнуудта харюусаа.

В. БАДМАЕВ.

ДЕПУТАДТАЙ УУЛЗАЛГА

Россин Федерацийн
Федеральна Суглаанай Гүрэнэй
Дүүмын депутат С. Б.
Будажанов журналистнуудтай
уулзаба.

Сергей Пурбуевич Россин
Федерацийн Коммунист
партийн зүгһөө федеральна
список соо оруулагдһан тула
депутатаар хунгагдһан
байгаа.

Гүрэнэй Дүүмын депутат С.
П. Будажанов Гүрэнэй Дүүмын
хүдэлмэри тухай юрэнхы

дээрэнь тодорхойгоор хөөржэ
үгэбэ.

—Гүрэнэй Дүүмын хүдэлмэри
нилээд орёо байдалда үнгэрнэ.
Юундэб гэхэдэ, ЛДПР, НДР
болон бусад партинуудһаа
хунгагдһан депутатууд
Коммунист партиһаа
хунгагдһан депутатуудтай
хүдэлмэридэ һааг хэһые
оролдоно,—гэжэ тэрэ хэлээ.

Удаань С. П. Будажанов
журналистнуудтай олон
асуудалнуудта харюусаба.

ХОЁРДОХИ СЕССИ ТУХАЙ

Улаан-Үдын городской Сөведэй хоёрдохы сесси һаяхан болобо.
Улаан-Үдэ хотын өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын гулваа В. А.
Шаповалов сесси нээжэ, зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнуудые
баталхые дурадһаа.

Городской транспортаар пассажирнуудые зөөлгын, коммунальна
хангалгын түлөө түлбэри, үхибүүдтэ үгтэхэ тэдхэмжэ тухай
асуудалнуудые удаадахи сесси дээрэ хаража үзэхэ шиидхэбэри
абтаа.

Улаан-Үдэ хотын түлөөлэгшые Москвада байлгахы тухай
асуудалаар арсалдаан болоо. Улаан-Үдын өөһэдыгөө
хүтэлбэрлгын гулваа В. А. Шаповалов "Манай түлөөлэгшэ Москвада
заатагүй хэрэгтэй" гэжэ хэлээ. Улаан-Үдын түлөөлэгшые ниислэл
хотодо байлгахы гэжэ сесси шиидхэбэ.

Улаан-Үдын өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын тушаалта нюурнууд тухай
асуудалаар депутатууд нэгэ һанамжатай байбагүй. Николай
Петрович Быковье Улаан-Үдын өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын
гулваагай нэгэдэхы орлогшоор хунгаха тухай В. А. Шаповаловай
дурадһалые 12 депутат буруушаажа, дуугаа үгөө. Тиигэжэ тэрэнэй
кандидатура баталагдаагүй. Улаан-Үдэ хотын өөһэдыгөө
хүтэлбэрлгын гулваагай орлогшоноор В. К. Васильев, А. Г.
Прейзнер, П. Г. Зильберман, А. П. Фирсов гэгшэд баталагдаба.
А. П. Фирсов городой зөөрийн талаар комитедэй түрүүлэгшэ юм.

Улаан-Үдын өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын гулваа саашадаа Улаан-
Үдэ хотын мэргэжэ нэрлэгдэхэ болобо. Москвада, Санкт-Петербургда
болон бусадшые ехэ хотонуудта мэрнүүд байдаг ха юм. Тэдэнэрһээ
жэшээ абахада, яаха нэм гэлсэгдээ.

Сесси хараалһанбүхы асуудалнуудые хаража үрдезгүй. Удаадахи
сесси феввалийн дүүрэтэр болохоор хараалагдаба.

С. ОЧИРОВ.

САГААЛГАН-96

НАЙР НААДАН НААРТАЙ ДАА!

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрай байшан соо февралийн 20-хоо нютаг нютагаархидай Сагаан харын найр наадан үнгэржэ байна. Түрүүшын үдэр сэлэнгынхид сэнгүү хатар наадаа дэлгээгээ һэн. Энэ удаа Мухар-Шэбэрэй аймагхид Сагаан харынгаа найр нааданда суглараа.

Театр соо ороһон зониие Сагаалганай хайндэрөөр амаршалан, хонгёо дуунуудаа зэдэлүүлэн, Улаан-Үдын 24-дэхи лицейн хурагшад угажа байгаа. Буряад драмын театрай артистнар гал улаан хулгана жэлдэ зориулагдана хатар нааданай жүжэг олоной

анхаралда табиба. Сагаан харын жүжэгтэ гал улаан Хулганын гол ролиие Эржена Жамбадова гүйсэдхөө. Мүн М. Елбонов, Д. Д. Бочиктоев дуунуудаа бэлэглэбэ.

Н ю т а г а а р х и д а й уулзалгын үедэ арадай найхан дуунуудолодахин зэдэлэ. Энэ үдэшэ Галтайн фольклорно ансамбль урданайнгаа дуунуудые гүйсэдхөө, Калиновка нютагай артистнар шог ёгто шэмээшэг ч а с т у ш к а н у у д а а хангюурдажа, олониие баярлуулба. Хошуун-Үзүүрэй арадай театрай

артистнар, хургуулиин хурагшад мүн лэ Сагаан харын найрта уран бэлигээ харуулаа.

Мухар-Шэбэрэй аймагхид нэрэхүндэтэй хүнүүд - хүдөө ажахын ажалай түрүүшүүл, эрдэмтэд энэ үдэшэ олон байгаа.

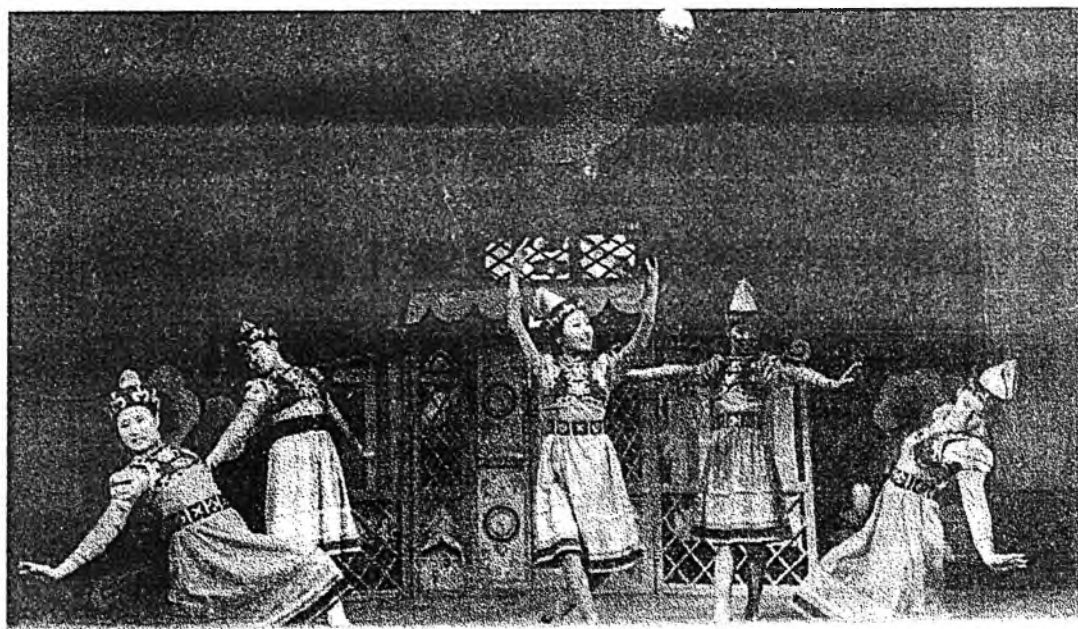
Тэдэнэй дунда Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ, Социалис Ажалай Герой, Анатолий Петрович Калашников баранда мэдээжэ юм. Энэ колхозой ажалшад амжалта республика дотор суурхадаг.

- Мүнөө жэл манай колхоз мал үсхэбэрилгөөр республика соогоо түрүү

хуури эзэлэ. Эндэ манай дүйдүршэлтэй хойшоод В. А. Ивановой, А. У. Хаустовай нэрэнүүдые нэрлэхээр. Эхэ хонидые найнаар харууһалһанай түлөө республикын чемпиноной нэрэ зэргэдэ хүртэлэн юм.

Һаалишаднайшье баһа амжалта туйлаа. Үнийнэй хүдэлдэг һаалишан З. Ф. Валимулина ходоодоо һайн үрэ дүнгүүдые харуулдаг гэшэ.

Хүдөө ажахыда мүнөө ажамидархань бэрхэтэй. Манай колхоз энэ жэлэе олзотой дүүргээшье һаа, шийдхэгдээгүй асуудалнууд олон байгаа, - гэжэ А. П. Калашников хэлэ һэн.

болон бусад халуунаа амаршалаа.

Һүүлээрнь аймагхид уран бэлигтэйшүүлэй концерт жала Галтайн дунда хургуулиин баһа арадай гэгээрэлэй отлични Нимасу Очировна Батуева концерт хүтэлбэрилөө. Концерта хабаадаһан артистнар Чимитдоржиев, В. Бальжининов буряад дуунуудые гүйсэдхэ олониие баярлуулаа.

Найр нааданай үеэ Калиновка хууриин шэмээшэгүүд, ороо зоной Масленицын үдэрнүүд дашарамдуулан, амтатай гэгшэ блины, халааша бүгдэ зонд тараагаа.

Нютагаархидай уулзалгын ёохор, зугаа наадан дэлгэр байгаа һэн.

Е. ЦЫБЕНОВ

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Буряад арадай поэт Г. Г. Чимитов БГУ-гай профессор, бэшэгэй эрдэмэй доктор У. Ш. Дондуков; Калиновка хууриин шэмээшэгүүд ансамбль тайзан дээрэ. Аймгын түлөөлэгшэд. Хошуун-Үзүүрэй 7-доху классай хурагшад Дугаржапова. "Улаалзай" гэгшэ ансамбль хатарна.

С. БАЛДУЕВ
Ц. ЦЫРЕНЖАПОВ
ФОТОНУ

Мүнөөдөр - Бүгдэд буряадуудай үндэн соёлой эблэлэй байгуулагдаһаар 5 жэлэй ой

- Үндэн соёлой эблэлэй байгуулагдаһаар 5 жэл үнгэршэбэ. Буряад Республикада, Эрхүүтэй болон Шэтын областнуудта, автономито округуудта ажаһуудаг буряадуудай хоорондох харилсаа холбоо улам үргэхэ, ёһо заншалуудыг хэргэхэ талаар энэ хутасаада юун хэгдээб?

- Манай буряад угсаатан хэр уһаа гол голоороо таһаран ажаһуудаг ушарһаа бэе бэсхээ таһаранги, холбоо барисаагүй байһан тула хэдэн боломж болон илгараахид аг онсо шэнжэтэйхэн арад болоно. Тээ энэ дутагдалыг Зүблэлтэ засагай үедэнь бэри гүнзгүрхэн шэнгээр үзэгдээг

“АРАДАЙМНАЙ СААШАНХИ ХҮГЖЭЛТЭ - МАНАЙ ГАРТА”

байгаа. Ушар иймэһээ хаанахынай байг, би буряад арадай түлөөлэгшэб гэхэн мэдэрэлтэйгээр илангаяа залуу үетэнийг хүмүүжүүлхэ, урданынгаа байн байхан ёһо заншалуудыг сагай эрилтэд таарамаар, улам гүнзгүрхэн хөгжөөх, мартагданги шахуу байдалда ороһон үндэн буряад хэлээ, соёлоо урагшан дэбжүүлхэ зорилготойгоор манай эблэл байгуулагдаһан гэхэд, алдуу болохгүй.

Үнгэрхэн үедэ манай эблэлэй хүдэлмэрилэгшэд, эдэбхитэднай дэмбэрэлтэй яһала олон хэрэгүүдэ эмхидхэ. Хара хирээгэй хаагалһан хүлөөтэ тэрэ гуша гаран онуудта үсөөхэн тоотой манай буряад арадай хэды олон үзүүр бэрхэ хүбүүд, басагад, хүдэлмэрилэгшэ бүхэриг хүнүүд, эрдэм һудартай нэрэгжэлтэд түрмэ шоронгуудта хосорооб? Буряад ороноймнай хэды олон дасан дунгангууд һандаргагдажа, тэндэ һуужа байһан эрдэм бэлиттэй ламанууд хаагдааб, харшалагдааб - эдэ бүтээхэ сэдхэлээ хүдэлгүгэй хэсхын аргагүй. һандаргагдаһан дасан, дугангуудад шэнээр бариха, хэргэхэ дэмбэрэлтэй энэ хэрэгтэ арад зонтоо хамта манай эблэлэй эдэбхитэд, республикынай засагай зургаануудай хүтэлбэрлэгшэд буряад орон соогоо, Агын болон Усть-Ордын автономито округуудта хэдэн телемарафонуудыг үнгэргэж, олоной зүгһөө нилээд дэмжэлгэдэ хүртэһэн юм. Шэнээр бодхоогдоһон дасан, дугангуудыг бүхы ёһо заабыарнь гоёон шэмэглэхэ хүдэлмэридэ уран зураашад, алташа, мүнгэшэ дархашуул олоор хэрэгтэй болоо. Эгээл энэ ушарһаа Ивалын СПТУ-гай үндэн һуури дээрэ урданай буряад зурагай, алташа, мүнгэшэ дархашуулыг бэлдэхэ тусхай һургуули эмхидхэхэ талаар нилээд эхэ эмхидхэлэй хүдэлмэри ябуулаабди. Энэ һургуули дүүргэһэн түрүүшын бүлэг зураашад болон дархашуул буряад зоной дунда нилээд суутай. Сүүгэл дасанин хэблбэн шэнэдхэхэ хүдэлмэри амжалта түгсөөр бэлдүүлһэндэнь баясамаар байдаг. Үдэрһөө үдэртэ уран шадабарыа дэбжүүлжэ, мүлгэшэ ябаһан залуу мэргэжэлтэднай Агын дасанин хэргээн шэмэглэхэ асуудалаар шэрээтэ ламхайтай хэлсээ баталаад, энэ талаар бэлдэхэлэй хүдэлмэри хэжэ эхилбэ.

Урданай ёһо заншалуудыг хэргэхэ талаар Буряадай телевидентэй, журналистуудтай хамта манай эблэлэй хүдэлмэрилэгшэд нутаг бүхэнэй эдэбхитэдтэй олон дамжуулгануудыг эмхидхэжэ, республикынгээ болон хүршэ областнуудай теле-хараншадтай һайшаал магтаалда хүртэһэн байха юм.

Россин Федерацийн арадай уран зурааша Даша-Нима Дугарович Дугаров Шэтын областин Агын автономито округой Могойтын районной Амидхааша тосхондо алташа, мүнгэшэ дарханай бүлэгдэ 1933 ондо түрэнһэн намтартай. Эдир баһаа алтан, мүнгэн урлалай мүнделөөн соо ургаһан, эсэгынгээ уран бэлиттэ абажа гараһан, түрэхэһөө бэлиттэй хүбүүн Эрхүүгэй уран зурагай училищид дүүргээд, Ленинград хотодо һуралсаа амжалттайгаар үргэлжлүүлээ.

Бэлиттэй уран зурааша зохёохы ажалынгаа 40 жэлэй туршада буряад арадайнгээ үнгэрхэн сагай түүхы, һүүлэй гуша гаран онуудай ажалай баатарнуудыг бүтээлнүүд

соогоо мүнхэлхэһөө гадна, республикын Уран зураашадай холбооной правление олон жэлдэ толгойлходоо, мэргэжэлтэ нүхэдэйнгөө аша туһада нилээд эхэ ажал ябуулан алдартай.

1991 оной февралын 24-дэ нээгдэһэн Бүгдэд буряадуудай нэгдэхэ съезд дээрэ үндэн соёлой эблэлэй президентээр олоной дуугаар һунгагдажа, үнгэрхэн үедэ түрэл арадайнгаа ёһо заншалуудыг, соёлыг хөгжөөлгөдэ эдэбхи үүсхэлтэйгээр хабаадана. Бүгдэд буряадуудай үндэн соёлой эблэлэй президент ДАША-НИМА ДУГАРОВАЙ һониной корреспондент ДАЛАЙ ХУБИТУЕВ уулзажа, хэдэн асуудалда харюусахыень гуйһан байна.

Һүүлэй гуша гаран жэлэй туршада хүдөөтэй һургуулинуудта буряад хэлэнэй муртэй һайнаар заагдаһаа, мүн засагай зургаануудайшэ зүгһөө тоогдохоёо болиһонийн харамтай. Энэ ушарһаа мүнөөнэй залуу үетэн түрэл хэлээ мэдэхгүйгоор ургаһан байна. Эхэ хэлээ мартаһан арад бэшэ гэхэн һанамжа бүтээндэ эли ха юм даа. Хара буума энэ дутагдалыг тэгшлэхэ талаар мүн лэ эмхидхэлэй горитой хүдэлмэри ябуулагдажа байна. Ямаршье юмны хориго болоулаха, үндэһөөрн һалгааха гэшэ бэлэхэн байдаг. Зүгөөр тэрэниин дахинаа хэргэхэ, хөгжөөх гэшэ тон орёо асуудалуудай нэгэн гэжэ мэдэжэ. Тиймэһээ балһар багашуудыг хүүгэдэй саадта ябаханаань, эхэ хэлэндэнь дадхаан һургаха асуудалыг шидэхын тула манай эблэл республикынгаа Эрдэм һуралсалыг министрствын мэргэжэлтэдтэй хамта холын хараатай программа зохёож, энэ шухала хэрэгтэ дүршэл шадабаритай багшанарыг, хүмүүжүүлэгшэдыг, эрдэмтэдыг хабаадуулан хэргэжэ. Энэ шухала зорилгыг амжалттайгаар шидэхэ хэрэгтэ нэн түрүүн түрэхид ооһдынгөө бодото жэшээ хүүгэдтэ харуулаха зэргэтэй. Тингээд байбал, нэгэ хэды сагай үнгэрхэдэ, түрэл хэлээ тордһогүй мэдэхэ хүнүүдэй тоо хараа байса олошорхо, буряад хэлэнэймнай саашанхи хөгжэлтэдэ энэ хүдэлөөн шэнэ һэбшээ асархал байха гээд батаар найдаагбди.

- Даша-Нима Дугарович, “Абай Гэсэрэй” 1000 жэлэй ойн баяр туһаа һанамжһаа хэлэжэ үгыт?

- Түб Азийн арадуудай эрдэни зэндэмэни гэжэ тоологдог “Абай Гэсэрэй” ойн баярыг тэмдэглэхэ асуудал Зүблэлтэ засагайшэ үедэ хэдэ дахин гараһан юм. Эгсэ таб жэлэй саана республикынай Правительствэ энэ асуудалаар тусхай Тогтоол гаргажа, олоһонгийн үргэн хабаадалгатай хэмжээ ябуулануудыг хараалһан юм. Алар суута үльгэр домогоймнай мянган

жэлэй ойгоор Россин Федерацийн Правительство мүн лэ Тогтоол гаргажа, мүнгоор туһалаа гээд онсолхо дуран хүрэнэ. Түрэларадаймнай мүнхэ зохёолой алдарта ой “Абай Гэсэрэй” туг доро үнгэрбэ. Хэдэн жэлэй туршада үнгэргэдэһэн энэ ёһолол Усть-Ордын автономито округһоо эхилээд, Буряад ороноймнай зүүн талын нутагуудад дамжан, нэлэнхы үргэн талатай Агын автономито округоор, республикын урда болон баруун урдахи аймагуудад амжалта түгсөөр дүүрбэб гэшэ. Үргэн дэлсигтэй энэ хэмжээ ябуулануудта аймаг бүхэнэй захиргаануудай гүлванарай, соёлой эдэбхитэдтэй, хүн зоной олоороо хабаадалсаһандань, эдэ нүхэдэ баяр баясхалан хүргөөд, түрэл арадайнгаа соёлой саашанхи хөгжэлтэдэ амжалта хүсэһэб.

- Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг буряадуудай болон бусадшыг яһатанай нутаг зоной эблэлнүүдыг байгуулагда Танай хүтэлбэрлэжэ байдаг эмхи эхи табихан гэшэ. Энэ асуудалаар Танай һанамжа?

- Һүүлэй үе болотор хотодо ажаһуудаг дилэнхи хүнүүд ажал, гэр бүлын асуудалуудта анхараад, “хамарханаа” хараад лэ ябадаг байгаа. Хотын зоной эдэбхи үүсхэлдэ үргэхэ, хэн хэндэ али болохо туһаламжа, дэмжэлгэ үзүүлхэ зорилготойгоор нутаг зоной эблэлнүүд байгуулагдаһан юм. Нийтын эдэ эмхинүүдтэ нутаг зондоо хүндэтэй, урагшаа һанаатай, мүн эмхидхэхы шадабаритай хүнүүдыг нутагтайн зон сооһоо шэлэжэ түрүүлэгшээр һунгабал, алишье талада туһатай байха гэхэн дурдахалыг бэлүүлжэ захалаа һэмди. Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг нутаг зоной олохон эблэлнүүд ажаалаа яһала урагшатай һайнаар ябуулжа байна. Үндэнһэн арадайнгаа һайндэр - Сагаалганин хамтааран утгажа найрладаг, мүн ажабайдалайнгаа бусадшыг шухала асуудалуудыг шидэхэдэ болобо. Эдэ хоёр-гурбан жэлэй туршада байгуулагдаһан эблэлнүүдэй хүдэлмэри саашанхи улам

нарижуулжа, тэдэнэй үндэнһэн дээрэ саг үргэлжэ хүдэлжэ байдаг нийтын совет эмхидхэбэл, эблэрэлгын үргэн замда гараха арга олдохо зэргэтэй. Арадаймнай соёлой саашанхи хөгжэлтэ манайл гарт ха юм даа. Ушар иймэһээ нутаг зонойнгоо хэмжээ ябуулануудта эдэбхитэйгээр хабаадажа, нүхэдтөө һанамжа, дурдахалууд хэлэжэ, бэе бэедэ туһалжа ябал гэжэ бүгдэниин уриалжа байнаб.

- Залуу мэргэжэлтэдыг байраар хангаха талаар юун хэгдэнбэ?

- Залуу мэргэжэлтэ зураашада, дархашууд энэ хүшэр үедэ али болохоор дэмжэхын тула яһала оролдогдог гаргадана. Юуб гэхэдэ, тэдэнэр манай залуу халаан болоно ха юм. Залуу мэргэжэлтэдыг түбхинүүлхэ, ажаллаха арга олдохо талаар манай эблэлэй хүтэлбэри Улаан-Үдын захиргаанда хандажа, газар эриһэн байна. Хотын захиргаан энэ гуйлтыемнай хараадаа абаад, Спиртзавод тээшэ зурыһан дардам харгын 5-дахи километртэ 15 гектар газар таһалжа үгэхэ болонхой.

- Бүгдэд буряадуудай хөөрдох съездэд бэлдэхэ хүдэлмэри тухай тобохоһоор хөөржэ үгыт.

- Болохоёо байһан энэ хуралдаан манай арадай соёлой саашанхи хөгжэлтэдэ шэнэ хүсэ оруулаха гэжэ батаар эгитэнбди. Ушаримэһээ манай эблэлэй бүхы хүдэлмэрилэгшэд, эдэбхитэд үндэнһэн арадайнгаа хуви заяагаар һонирхожо байдаг эрдэмтэдыг энэ хэрэгтэ хабаадуулжа, тодорхой зорилго табюулжа эхилэнхэйбди.

- Һайнта даа, Даша-Нима Дугарович. Түрэл арадайнгаа түлөө оролдожо, саашааашы урма зоригтойгоор ажаалахыетнай хүсэһэб.

- Болтогой!

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: элитэ уран зурааша Д.Н.Дугаров Бутид Алексеевтай зурагыень зүбшэжэ байна.

С.БАЛДУЕВАЙ фото.

ҮБГЭД, ХҮГШЭД, ХЭР БАЙНАТ?

Буряад Республикын аймагууд, гороуудта дайнай, ажалай ветерануудай соведүүдэй үнгэрхэн хоёр жэлэй туршада хэһэн хүдэлмэрин тоосоото-һунгалтын суглаан, конференцинууд үнгэргэгдэжэ эхилэнхэй. Улаан-Үдэ хотодо гурбан районнуудай соведүүд тоосоото-һунгалтын конференцинуудыг үнгэргэһэн байна.

Хэнэйшье мэдэһээр, үндэр һаһатай болоһон үбгэд, хүгшэдэймнай ажаһуудалда үзэгдэжэ эхилһэн бэрхэшээнүүд тухай нэгэ үгөөр хэлэхэнь, бэшэхэньшье бэрхэтэй ха. Хотын гурбан районной соведүүдэй түрүүлэгшэнэр тоосоото элидхэл хэхэдэ, эдэ бүгдэдэ делегадуудта хэлэжэ үгөө гэшэ.

- Орон дотор эхилһэн эконоимкын, мүнгэн һангай уналга бидэнэрэй ажабайдалда айхавтар эхэ хохидол асараа. Эндэһээ уламжалан, фабрика, заводууд, колхоз, совхозууднай таража, хоһон нэрэ зүүһэн таряшадай ажахы, коммерсантууд боложо эхилээ. Өөрын гэхэ зөөригүй эдэнэр бидэнэрыг яагаад тэжээхэ, туһалха болоноб? - гээд Железнодорожно районной ветерануудай соведэй түрүүлэгшэ Я.П. Скарбовский тоосоото элидхэл соогоо тон зүб тэмдэглэнэ.

Мүн Октябьска, Советскэ районнуудай соведүүдэй түрүүлэгшэнэр С.А. Акинфиев, А.Л. Болдонов гэгшэд ороной хүтэлбэрлэгшэд болон “демокрадууды” шангаар шүүмжээ.

Гурбан районной ветерануудай соведүүдэй түрүүлэгшэнэрэй, хэһэн элидхэлнүүдхэ тобоһолол хэхэдэ, орон, республика соогоо боложо байһан доройтон уналгын эдэ бүгдэ баримтанууд элээр харагдажа, тодоржо үгэбэ ха юм.

- Дайнай ветерануудай, инвалидуудай пенсинь бага зэргэ нэмэжэ, тэдэнэртэ эхэ, багашы һаа, нэмэри, туһаламжа боложо үгөө. Харин дайнай үеын жэлнүүдтэ ара газарта хүдэлһэн хүнүүд мүнөө хэды шэнээн пенс абаһа? Энэ бутандамнай мэдэжэ. 1994 оной декабрь һарада “Ветеранууд тухай” Хуулин абахада, пенсинь нэмэхэнь хэ гэжэ бидэнэр найдаһан байгаабди. Зүгөөр тиймэ юмэй мүнөөдэр хүрэтэр болоогүй, хүлээ хүлээһээр һуунади даа, гэжэ Октябьска районной ветерануудай түлөөлэгшэд Г.Г. Нифонтов, М.М. Халбаев болон бусад тон зүб хэлээ бэлэй.

Конференцинуудэй элидхэл соо, мүнүгэ хэлһэн делегадууд ветерануудай ажабайдалда үзэгдэдэг дутуу дунда зүйлнүүдыг хэлэхэдэ, тэдэнэрыг худалдаа наймаанай, гэр байраар хангалгын, медицин, социальна хамгаалгын талаар хангалгын муу болоһы тон түрүүлэн тэмдэглэнэ. Тинхэдэ залуу үетэниин хүмүүжүүлхэ асуудалда гол анхаралаа хандуулна.

Тоо, баримтануудад гэршэлэн, ямаршье хүнгэлэлтгүй болоһон тухайгаа хэлээ, республикын хүтэлбэрлэгшэдыг эдэ бүгдэдэ хэхээ анхаралаа хандуулжа, үбгэд, хүгшэдэйнгөө һанаань тэгшлэхэ һайн саг бидэнэртэ тухөөхэ ха гү гэжэ хоорэдэхэ баатай болоо.

Т. БАДМАИН.

ТОЛЫ

САГААЛГАН... Энэ найндэрэй эхилхэн үдэр элдэб бодол сэдхэлым хүлгүүлээ. Бишыхан ябахадаа, энэ үдэрые яатараа хүлээж ядадаг бэлэйбиди! Одоодаа, хургаяа даража, хоног үдэрые тоолохош даа. Хүдөөгэй эрэшүүл колхозой, хангайшые хаань, өөһэдынгөө унажа байхан ажалша моридоо хойхо, захаха. Дэлхээ хиргуулжа, хүүл хамбайгаа заһуулжа, хүлэйнгөө үнэ абхуулжа, шэнэ таха хадуулахдаа, гоё болоһоноо мэдэхэндэл, морин гэшэ бээ шангалханшуу, ондоо болоодхидог хэн.

Сагаалганай урда үдэр - Бүтүүгэй үглөөгүүр эжынэр хара эртэ бодожо, бурхандаа, орон дэлхэйдээ табат үни түхээрэнхэй, үхибүүдэйнгээ хүнжэл хуура татажа:

- Үтэр бодогты! Нама бурханай морилходо, унтажа хэбтэхэн бы? Нама бурхан июдэ сабшаха зуура юртэмсье гурба эрьедэг юм. Унтажа хэбтэгшэдые үхэн тээшэн тооложо, бүхэл жэл соо таанарые харалсахагүй, - гэжэ байжа шангарха.

Сонхо тээшэ харахадам газар харанхы. Тээд яахабши, хэршые унтаха дуратай наа, июдээ аршааар бодохолли даа. Хэн үхэн тээшэ тоологдохо дуратай байха нээ даа...

Айл бүлэ болоод, амяараа ажаһуудаг үри хүүгэд эхэ, эсэгындээ бэлэгтэй ерэжэ амаршалаад, үрээл үгынь дуулажа сагаалаад, гаража, сагаалган эхилхэ. Жэжэ хүүгэдтэшые бэлэг хүртэхэ: элдэб гоё саахар-боохор, хампиад, халааша, мойһоор, долоогоноор хэн айрхан-хурхан, хатаан хүшөөдхэн гэхэ мэтэ.

- Дайнай урда тээ хүнүүд ехээр архи уудаггүй, бага зэргэ ама халаад лэ, улаан зээрдэхэнүүд болонхой, гоёор дуу дуулагдаша бэлэй. Угышые наа, хүхюу зугаа дэлгэхэ. Тэрэл үедэ үбгэдэй хөөрөлдөөнөө шэхэндэмни хадуутдаһан нэгэ ябаган хөөрөөн орой мартагдадаггүй.

Урда сагта ухаагаар нэбэрээшэг нэгэ хүн байхан ха. Сагаалган болоходо, ехэ хүхихэ айл бүхэнда орожо сагаалха. Буян болог гэжэ гэрэй эздэ тэрэниие сэдатарнь эдээлүүлхэ, туулмагаар дүүрэн эдээнэй зүйл хэжэ үгэхэ. Тэрэн хэлэхэ ха:

- Саг сагтаа
нэгэ садагшаб,
Сагаалганда
нэгэ садагшаб...

Иигэжэ нэгэнэй хөөрэхэлөөр, нүгөөдэнь хөөрөлдөөнэй хабагыне тодожо абаад:

- Мал хэды садаг бэ? - гэжэ

асууха.

- Жиир сагтаа гурба сададагби, жэлдээ гурба сададагби гэжэ хаамхай үнэмнай хэлэгшэл даа, - гэжэ, саадахинь мэхэтэйхэнээр хахалаа эльбэхэ.

- Жэлдээ гурба садаха гэшэнь ямар удхатай хаб?

- Ногооной ургахада, ногоогоор шэшэхэдээ садаха, намаржаанда буухадаа, наршыһан хэнзэ эдижэ садаха, үбэлжөөндэ ороходоо, үбхэнэй үнэрһөө садаха - иимэл юм хаш

байдаг болошоо.

Аяар Украина, Молдави, холын хото городуудһаа архи асаржа, аралжаа наймаа хэхые олзын хэрэг эрхилэгшэдтэ хэн зүбшөөһэн юм? Анхандаа "Кристалл" байһан, мүнөө "Ливона" гэжэ нэршэһэн заводнай архиншадаа садхаажа хүшэ хүрэхээ болишоо юм гү? Засаг түрүмнай жолоо хуладана гү?!

Урданайнгаа соёл болбосорол нэргэхэ хөөрөлдөөн шэнэдхэлгын эхилхэнхэ хойшо замхадаггүй. Соёл болбосоролоо, ёһо заншалаа

дээрэ балта буужа, бала бута сохижо болохо бшуу.

**Муугай урдаһаа
Модо далай,
Шэрүүнэй урдаһаа
Шэлбээһэ бари, -**

гэһэн үгэ бии бшуу. Хэн хэды шадалтайб, хүсээ нэгэдүүлэн, бэрхшээлнүүдтэй өөһэдөө тэмсэггүй хаамнай, хэн манда элдин байдал тогтоохо бэлэй? Мананда төөриһэн шубууд бэшэ, бидэ хүнүүд ха юмбиди, хүнүүд!

ХОТОДОО ЭДЕЭТЭЙ, ХОБТОДОО ЗӨӨРИТЭЙ...

даа...

Наһатай зоной хөөрөлдөө шагнажа, одоо жаргашоод хуутаршни:

- Юу үргэ шагнажа таанар хуугаабта? Газашаа гараад, үнээ, буруудайнгаа шабааһа түүгты, - гэжэ эжы нарядлажархиха. Дурата дурагүй гаража ошохо баатай болохош.

Дайнай хүүлээр сагаалган мартагданги байгаа. Сагаалашые наа, урданайхидал хүр жабхалантай бэшэ, бэе бөөһээ июун татажа зон сагаалдаг болоо хэн.

Имагтал жараад онуудай эхээр лэ Сагаалгание арадай найндэр болгохо нэдэлгэ хэгдэхэн юм. Ухаан зохёолой, эрдэмэй ажалбуулагшад үүсхэл гаргаа хэн гэзбы. 1961 оной февраль соо хэн ха, Яруунын аймагай Эгэтын-Адагта шэнэ сагаалга үнэргэхээ бүлэг уран зохёолшод Улаан-Үдэһөө ошожо, ёрхо харбаха, шагай шүүрэхэ, нээр шааха гэхэ мэтын үндэхэн буряад наадануудаа нотагай зон эмхидхэн юм.

САГААЛГАН... Жэлэй дүүрэтэр дабаха зам харгыгаа сагаан эдээгээрээ сагааруулжа, үри хүүгэдээ бузар буртаһаа нэргылхэ хүдэлмэри сагаан нарын туршада ябуулагдаха ёһотойл даа. Сагаалган соогур (гансашы Сагаалганда бэшэ даа!) амаараа гаратараа архи ууха гэшэмнай манай буряад ёһодо огто таарахагүй юм лэ даа. Урдань дүшэн наһа хүрөөгүй хүндэ архи аягалдаг ёһо байгаагүй. Имагталдайн соогур хүбүүдээ сэрэгтэ үдэшэхэдөө, тэндэхээ мэндэ бусажа ерэхэндэнь баярлажа, архи аягалдаг болоһон гэшэ. Харин мүнөө юун гэшэб? Нахалаа ургаагүй нарай шахуу хүбүүд архи уужархинхай, тэн-тон гэдэнхэй, аманда багтахагүй бэлин шэбшэг хэлэжэ, аха заха хүнөөшье түбэгшөөхээ болиһон-гайтай юумэнүүд ябажа

нэргээн хүгжөөхэ талаар яһала ехэ юумэн хэгдэшье, хэгдэжэшье байна.

Зүгөөр оюун бодолой, нарин сэдхэлэй талаар ёһо заншал гэжэ байһан гэшэ. Наада захань 40 наһатай болоодүй хүндэ архи аягалхагүй гэшэмнай нарин сэдхэлэй ёһо заншал байгаа бэшэ гү? Дүшэн наһанһаа доошонь халта буулгаадшые, юрэдөө, залуу зондо архи аягалхагүйдэ яадаг юм? Энээниие бэхилхэн хуули тогтоол баталжа болохогүй гү?

Мүнөө Улаан-Үдын ямаршые үйлсэ гудамжада гарагты, хайшаашы хара-архиин киоскнүүд. Тэдэнэй ойро хэн ооордог бэ? Залуушуул!

"Миний мэдэлэй юм хаань, архин киоскнүүдые эрид үсөөлхэ нэм даа", - гэжэ ханахаш. Хари холоһоо асарагдаһан архи, подпольноор "бүтээһэн" (техническэ спирт мэтые уһаар шэнгэрүүлээд, бүтэлхэнүүд руу юулэжэ, "Ливоньн" саарһа няажа, таглаадаһа хээд, хайрсаг хайрсагаар тушаадаг бэшэ гү?) архи тушаажа абаһан магазин, киоск мэтые гамгүйгөөр ялада хуулгаха шухала!..

Сагаалган тухай сагаан хөөрөлдөө хэжэ байтараа, өөрөөшье мэдээгүйдөө "хүндүүлхэй" асуудалда догоодуулшаба хаб. Үнэхөөрөөшье, энэмнай айхабтар хүндүүлхэй асуудал даа. Яахын аргагүй. Залуу хүрэгөө архиин хорхойһоо абараагүй наа, буряад арад үндэхөөрөө хосорхоёо байнабди!..

Гэбэ яабашы Сагаалгание гүн удхатай болгохын, нотаг нотагайнгаа ажалша зоние хүндэлхын тула сагаан нарын найр наадан Улаан-Үдмнай театрнуудта эхилэнхэй. Аймаг аймагаараа иигэжэ сутлархадаа, үнинэй харалсаагүй хүнүүд харалсана, концерт наада хаража, сэдхэлээ амаруулна.

Бэрхэтэй сэмүүн сагта ажаһуунабди гээд лэ, бэе бээ гэтэлсэхэ болоо хаамнай, балта

Эхэ, эсэгымнай, элинсэг хулинсагуудаймнай манда хүргэхэн, сарюуханаар сахин, саашанхи уг дамжуулха баялигуудаймнай нэгэн хадаа Сагаалган. Нара шахуу Буряад орондомнай үргэлжэлхэ заяатай Сагаалганаа архидалгын арга болгонгүй, арюун сэдхэлэй, ажалай найндэр болгохо гэжэ оролдогоно гэшэ.

Гараад байһан гал улаан хулгана жэлдэ бүхы арад түмэн зомнай ажана түбхинэн ажаһуун, тарган малтай, тарья элбэгтэй, хотодоо эдээтэй, хобтодоо зөөритэй байхань болтогой! Балшар жаахан хүүгэднай, үе залгаха үринэрнай золтой байхань болтогой!..

Ц. БАДМАЕВА.

БУРХАН БАГШЫН ТООНТО

НЕПАЛАЙ баруун-урда зүгтэ Лумбини гэжэ бишыхан хотодо малталга хэнэн непал болон япон бүлэг археологууд Бурхан Багшын тоонтые олобо.

Будда бурханай эхын нэрэ хүндэдэ зорюулагдан, өөрынгөө үе сагта баригдаһан Маядеви хийдэй нууриие малтаха үедэ энэ нээлтэ хэгдэхэн байна. Археологууд 15 таһалга олоо. Тэдэнэй ханамжаар, гол таһалгань Тогоологсон шанар ологшын түрэхэн газар болоно.

Буддые, тэрэнэй хатан Яшодхарын болон хүбүүнэйн дүрые харуулһан барельеф эндэ хаяхан олоо. Энэ дүр зураг манай ээрын IV зуун жэлдэ бүтээгдэхэн байна. Хожомын Бурхан Багша боложо тодорһон хүн тайжа Сиддхарт Гаутама гэшэ нарай үхибүүндээ хүхээ хүхүүлжэ хэбтэхэн хатанайнгаа нойрсохые хүлээн, бүлээ, гэрээ орхижо, үнэн зүб юумэ бэдэрхээ гаража ошохоёо байһан үзэгдэл тэрэ барельеф дээрэ харуулаатай.

РИА-гай һонинууд,
("Учительская газета",
1996 оной
февралын 13-най дугаар).

Галтайн "Жаргал" ансамблинхид дуулана.
С.БАЛДУЕВАЙ фото.

АРБАН долоо дугаар
Рабжуунай гал улаан хулгана
1996 он - хүхэ модон гахай
жэлыг үдэшэн, февраль
нарын (Европын литээр) 19
дээр соо алтан шара нара
мандаулан, хүн бүхэнэй наһа
мэндэ, сагаан нара мандажа
эрээ. Энэ жэлнай табан
шар мэнгэтэй, табан хүхэ
шар мэнгэтэй үлзүтэй
хэшэгтэй жэл байхань ха.
Сагаан нара хүхэ модон

угсаатание таһархай
бутархай байһыень
Тэмүүжэнэй нэгэн болгон
нэгэдүүлжэ, Чингис хаан
гэһэн нэрэ түрэтэй
болоһыень сагаан нарын
хайндэртэ тэмдэглэһэн ха.
Гүрэн түрын санһаа мянган
лан алта, арбан мянганы
мүнгэ, арбан мянган хэһэг
үнэтэй сэнтэй эд бараа абажа,
60-100 наһа хүрэнхэн үбгэдтэ
бэлэг сэлэг болгон барюулха

уншаха, хүнндөө үхэр бүрээ
үлээхэ, хүнды шанга хоолой
гарган, ном уншаха гурим
би болоо.

Сагаан нарын нэгэн
шэнэһээ Арбантабан хоногой
Сагаан нарын хурал болодог
байгаа. Сагаалганай урда,
газаа, зосоогүй сөбөрлэхэ,
үмдэхэ хубсаһа, зүүдхэлээ
бэлдэхэ, унаха морёо, эмээл,
ногто хазаараа, оруулха
шаргаяа, хомууд зэбсэгээ
гоёохо, түлээ залһаа, малай
эдихэ үбһээ бэлэн болгодог
байгаа.

Сагаалжа айлшаар ерэнхэн
зониие гэрэй эзэн угтадаг,
мориень абадаг хэн.
Сагаалжа ерэнхэн
айлшаниин моринһоо буужа,
бүһэндөө хуйбадаад ябаһан
хутагаа абажа, доошонь
буулгаад, гэрэй эзэнтэй
мэндэ хайнаа мэдэлсэхынгээ
урда тээ хоёр алыгаа
дээшнь харуулаад, аха хүнэй
гарай доогуур тохонголон
золгодог ушартай юм. Гэртэ
ороходоо, түрүүн бурхандань
мүргөөд, хүрдыень
эрьюулжэ, адистань хүртөөд,
хүүлээрнь аха заханаань
эхилжэ мэндэшлэхэ ёһотой
юм.

Сагаалган үдэр сагаан
эдеэгээр хүндэлхэ, сай
аягалхадаа, табгаа
мэдүүлхэдээ, аха хүнһөө
эхилхэ ёһотой. Табаг
барихыгаа урда аха хүндоро
хууһан хүндэ ёһын тэдидэ
"та табгаг баригты" гэхэ,
тэрэнь "та баригты" гэжэ
аха хүндэ табгаа барижа,
мал адууһанайнгаа тарган
тобироор, хайнаар ондо
орожо байһы болоод, олон
боложо, худа урагтай
болоһоноо мэдэлсэжэ, бэ
бээдээ сагаан нарын үрээл
хэлэхэ, хайниие хүсэхэ энхэ
зүүр, мэндэ, олзотой омогтой
ябахые, ута наһа удаан
жаргалые хүсэн хэлэхэ
ушартай юм.

Хүүлээрнь шагай харбаха,
бэһэлиг нюуха, газаа гаража,
түүдэбшэ тойрохо гэхэ мэтын
зугаа наада хэдэг ёһотой
байгаа. Мүнөө тэрэ зугаа
наадан хэргэгдэжэ, зарим
газар нютагуудта шагай
харбалсаха, номо хурша
харбаха болоод элдэбын
мүрысөөн барилдаанһаа
эхилээд, аргамжа, татаха,
хатар зугаа болоод дуу
андадаха, онтохо, таабари
хэлсэхэ гэхэ мэтээр наададаг
болонхой.

С. БАХЛАЕВ,
Россин Федерациин
Журналистуудай
холбооной гэшүүн.

Дэлхэйн арадуудай үлгэр домогууд

ОЙН ОРООЛОН ОМОЙ

(Япон арадай онтохон)

Эртын урда сагта энэ ушар
болоһон юм. Торхо дархалдаг
нэгэ хүн байһан гэхэ. Нэгэтэ
тэрэ хүршэ айлнуудайнгаа
хагсаһан торхонуудые
заһахаяа харгыда гараба. Эрэ
тахяагай үшөөл донгодоогүй
байһан эртэ үглөөгүүр бэлэй.
Ойн үндэр модоной оройн
үүрэй толон соо туяаржа
харагдабашы наа, буртаг
шэдхэ соогүүрдэн носоогоод
ябамаар, харанхы байба.

Боориһоонь орой
хүрэтэрнь тэрэ хадые
гортиглон тойроһон зүргөөр
торхошо дархан үгсэжэ
ябаба. Торхын хүнгэхэн
зээрэмхэй боолтонуудые
тохонгодоо тэрэ үлгөөд ябаба.
Эдэ боолтонуудар торхын
хажуу хабтагайнуудай эбтэй
айлай үхибүүд мэтэ тон
нягтаар холбогдонхой
байһын тула шангаар
барюулан алхуулдаг хэн.

Торхошон үглөөнэй
хэрюухэн агаар соо дуу
хангыурдан ябаба:

Түб түхэрээхэн

бүмбэгэдэл
Торхо, торхо, торхомни
Сутон - түн, сутон - түн
Тугас шубуунай

үндэгэндэл
Торхо, торхо, торхомни
Сутон - түн, сутон - түн.

Торхошон ажалдаа
айхабтар дуратай
байһаниинь энэ дуунһаа эли
харагдана гэжээл.

Гэнтэ "түб-түб" гэжэ
бүмбэгэ газарта сохихондол
абан соносто. Дээшээ
харан гэхэнь - айхабтар
муухай аюул! Нэгэ хүлтэй,
нэгэ нүдэтэй аад,
хургануудтаа хурса хюмһатай
хоёр гартай ойн ороолон
хойноһоонь эрьюулжэ ябаба.

"Иимэ айбала тухай
оройдоошые дуулаагүйлби"
гэһэн бодол хүрдэһэн
торхошоной толгойд оробо.

Торхошон! Шиниихээр би
айбала болоно түб? - гэжэ
ойн ороолон хүхирбэ. "Толгой
соомни ороһондол хайшан
гээд бодолыемни мэдэнэ
гээшэб? Баруулжаа
гидироод, Агар модото хадын
модо отологшод тээшэ
гүйбэлни, тэдэ, намайе
абарха" гэжэ бүри ехээр
айһан торхошон бодобо. Ойн
ороолон энээбэ:

- Аһаа, ши тэрээхэн
зүргөөр Агар модото хада руу
тэрлэхэши гү? Хоёр-нэгэн
түб-түб хүрэхэдөөл, урдашны
ороод, шамайе барихаб.

"Тиигэжэ мэдээ хадань,
зүүлжэ гүйжэ, Нарһата
хадын нүүрһэ малтагшадай
хамгаалтада орохонми" гэжэ
торхошон бодобо.

Ойн ороолон хүхибэ:

Үшөө тиигээбши!
Нарһата хада тээшэ
гүйхэши бы! Номой хуудан

дээрэ унтаһандал хамаг
бодолыешни хаража байнаб.

"Бүхы ханааеми уншанал.
Энэ ойн ороолон хамаг
бодолыемни таанал. Хосорбол
гээшэб даа, халабаб даа!"
гэжэ торхошон бүрил сүхэрбэ.

- Зүб бодонош, торхошон,
- гэжэ ойн ороолон бүрил
хүхишэбэ. - Юу хэлэхэ
байһыеш би бултыень
мэдэхэб. Намайе дэмы "Омой
- хүнэй бодол таагша" гэжэ
нэрлэдэггүй байха. Олон үгэ
шашалдангүй, шамайе
эдихэмни!

Ута хэлээрээ уралаа
долбогоод, ойн ороолон
торхошон тээшэ гүйбэ.
Торхошоной тэрлэхэ
гэхэдэ, хүлын газарта
шаагдаһандал, жүдэлхээ
болишобо.

Налганһан гарһаань
торхын боолтонууд хугаран
унаад, хадые уруудан ойн
ороолонгой урдаһаа
гүйлдэшэбэ.

Нэгэ боолто зүргын шулуун
дээрэ шандаган мэтээр
донгордоогоод, ойн
ороолонгой духадань
буушаба: "Түн!"

- Ай! Ай! - гэжэ айшанан
ойн ороолон хашхарба.

Хоёрдохи боолто буужа
ерэхэдэ, духадань баһал
буушаба: "Түн!"

Боолтонуудай
гурбадахинь, табадахинь,
арбадахинь хуу дуунһандаа
ороолоной духые тоншоёл
байба: "Түн-түн-түн!"

Ойн ороолон хүхиргэ табин
орилбо: - Айнаб, айнаб,
айнаб! Хүн гэжэшнэй
бодолгото болонгүй
добтолдог байбал! Түрүүн
залгидархёод, хүүлдэнь
намайе эдилтэй гү гэжэ
бододог юмэ ха юм. Хүнэй
иимэ арга мэхые урид
мэдэхын аргагүйл.
Арилхамни саашаа эндэхэ,
хүнүүдэй оройдоошые
байдаггүй орон нютаг руу
тэрлэхэмни. Үгы болбол эдэ
хүнүүд намайе гэнэрхээжэ
эдижэрхихэл!

Тэрэ гэхэн саһаа
аймшагтай ойн ороолонийе
хараһан хүн байхагүй.

Хүнүүд тэрээн тухай
хөөрэлдэжэ, "тэнэг лэ байна
даа" гэжэ мүнөөшье болотор
энээлдэдэг юм. Тээд тэрэ
торхошон боолтонуудтаа
айһандаа алдажархихан ааб
даа. Хүн хэрэг бүтээхэһээ
урид бодолынь абангүй,
заримдаа гэнтэл эхилдэг.
Тиигэбэлнь хэрэгын
гарһаань алдуржа, хада руу
гүйлдэһэн боолтонууд мэтэ
болодог.

Тээд тэрэ торхошонтой
ушарагша аза талаан хүн
бүхэндэ тохёолдохо аал?!

М. БАТОИН буряадшалба.

ҮЛЗҮТЭЙ, ХЭШЭГТЭЙ ЖЭЛ

Улаан үнгэтэйгөөр жэлээр
боложо эхилһэниинь 924 он
айтай байна. Юундэб
хэдэ, 1984 ондо рабжуунай
Арбан долоо дугаархи
жэлүүд эхилбэ шуу. Сагаан
нараар жэлэй эхин нэгэн
жэлые эхилхэдээ, хонин
мэндэ түлөө абажа, хонин
нарагаар элбэгжэжэ,
үбэлжэхэ мал гол хүйтэниие
үнгэргэжэ, саашаа үдэр ута
боложо, модоной үндэһэнэй
гэдэжэ, дэгжэжэ эхилхэдэ,
зохида таарамжатай хаһа,
табарай эхин нара болоно..

Сагаан нарые угтахын
тулада намарай сагта үүсэ
хэдээ, сагаалганда эдихээ
үсэ хэһэн малайнгаа үбсүү,
табартаа эдихээ нарин
хадаяа тусгаар хүргэдэг,
тохоной дарһа гаргажа
хуһан түйсэ соо хэжэ
адагдалдаг байгаа. Зүгтөө

хад, дарһаар тон сагаан
нараар холоһоо айлшаар
ерөнхөн айлшадаа хүндэлдэг
хэн.

Анха түрүүн Сагаан нарын
үндэргые долоон хоног соо
үнгэргэдэг байгаа.
1206 ондо монгол

гэһэн зарлиг 1216 ондо
Чингис Хаан буулгаа. 100
наһатанда "Үндэр наһатай"
гэһэн нэрэ үгэхэһөө гадна
өөрынгөө гараар хаан бэлэг
абаха гэһэн зарлиг буулгаа.
Мүн гэмтэ нюурнуудые
гэмһэнь сагаалха, иигэжэ
түрүүшын гэмтэ нюурнуудай
сагаалган (амнисти) эхилһэн
түүхэтэй ха.

Сагаалганай
хайндэрнүүдтэ архи дарһа
ехээр уугаад, найгажа,
түлхилсэжэ, хашхаржа
ябахагүй гэдэг байгаа.
Сагаалган Буддын шажанай
хүсэд дэлгэрээгүй байхада,
монгол угсаатанай дунда
дэлгэрһэн юм.

Буддын шажан дэлгэржэ,
сагаалганай ёһо гуримда
пилээдехэ нэмэлт хээ. Гахай
нарын 28-29-30-най
үдэрнүүдтэ үзэгтэнэй элүүр
энхээр Сагаалганиие
угтахын тулада Дүгжүүбын
уншалга дасан хиидтэ
үнгэргэдэг болоо. Тэрэ үдэр
муу юумээ галдажа үгы
болгохын тулада дасанай
тэгэндэ тусгаар шобойлгожо
обоолоод шатааха, ном

САГААЛГАН

Сагаан нарын шэнэдэ
сугларжа бултадаа
найралай.
Сагаан эдеэгээр угтажа,
сайхан нүхэдөө хүндэлээ.
Автомашинадаа нуужа,
Айлаймагаараа сагаалай,
Адаа хадагаа барижа,
Аха зоноо хүндэлээ.
Тогдэ, хүгшэд сугларжа,

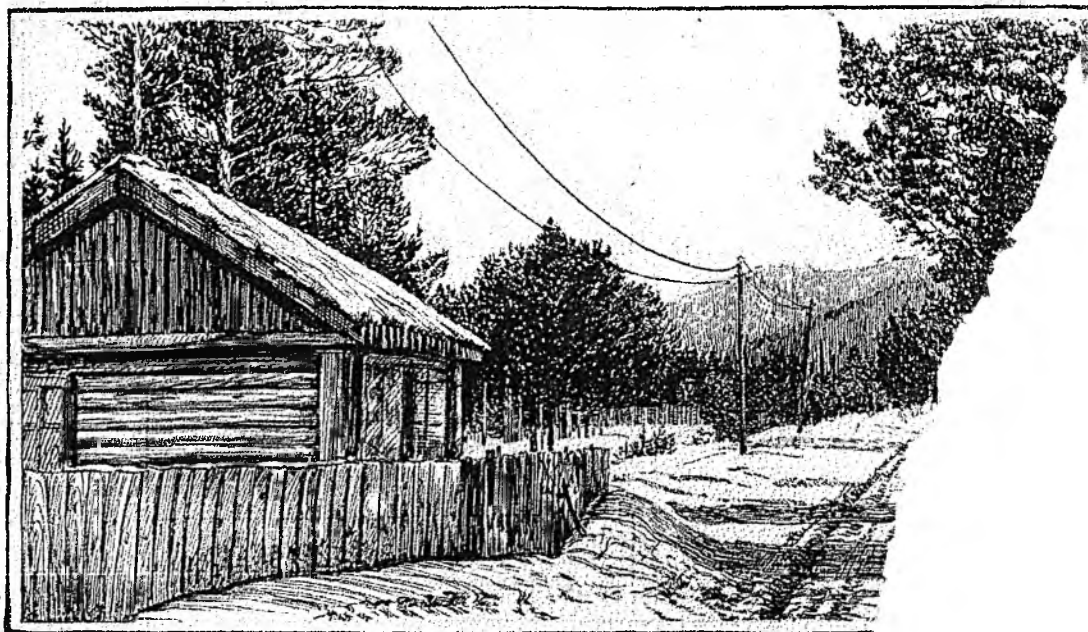
Үлгэр түүхээ хэлсээл.
Үхи хүбүүдтээ хэлэжэ,
Унинэй заншал нэргээл.
Хүбүүд, басагад сугларжа,
Хүгшэнэй аялгаар

хатарнал.
Хоолой ниилүүлэн
дуулажа,
Хүгшэрһэн маанадаа
сэнгүүлнэл.

ҮРШӨӨЛ

Алтан наранай элшэ замхангүй
гэһэн гэрэлээ бадаруулжа байг!
Алтан нарын толон шунангүй
үгшэдэй эрьесые мэдүүлжэ байг!
Хүхэ номин тэнгэрийн үнгэ
үртэнгүй хээээдэ арюун байг!
Алтан түрэлтэн таһалдангүй
үгшэдэй абьян дуулдажа байг!
Алтан нэрэ хосоронгүй
үгшэр эрхээ эдлэжэ байг!
Алтан далай суугаа алдангүй
үгшэдэй нэрэ суурхуулжа байг!
Алтан зон зоболонгүй
үгшэдэй зам эдлэжэ байг!
Алтан аалин зохилдол эбдэнгүй
үгшэдэй наринаар эдлээл!
Алтан унааа бузарлангүй
үгшэдэй наринаар эдлээл!
Алтан нютагаа худалдангүй
үгшэдэй байхые оролдоёл!
Алтан нэгээр таһарангүй
үгшэдэй нэгэдэн жаргай!
Алтан сагаан буяниие эдлэжэ,
үгшэдэй бүхэн жаргай!
Алтан шубуунай абьян замхангүй
үгшэдэй гүлдэ дэгжэ!
Алтан сагаан хулгана жэл
үгшэдэй түмэнөө баярлуулхань болтогой!

Удэ хото.

Д. ГАРМАЕВА

ХИЛЫН харуулшан... Энэ үгэ миин лэ хэлэхэд, дуулахад, бэлэн юм ааб даа. Хилэ дээрэ алба хэһэн хүн гү, али хүбүүгээ албанда үдэшөөд хууһан эжынэр лэ энэ хоёр үгын удхыг хайнаар, сэдхэлдээ дүтөөр ойлгохо гээд ханагдана.

"Хэдэн харын туршада бэлэдхэл хээшье хаань, хилэ дээрэ ерэхэн түрүүшын үдэрнүүдэй эрхэ байдалда, хилын харуулшадай гурим журамда, заншалда дадахань хүдөөгэй малша хүбүүндэ тон хүндэ хүшэр зүйл байба", - гээд зохёолой гол герой сэрэгшэн Дамбии Дамбаевтай уран зохёолшо уншагшадаа танилсуулна.

Үнэхөөрөөшье, түрүүшын үдэрнүүдтэ хүбүүн ехэл ядалдана. Гэбэшье үсэд нэтэрүү зантай хүбүүн сэрэгэй журамда бээд дадхааж, уданшьегүй прапорщик Трофимчугта магтуулдаг болоно. Тиигэхээр хилын харуулда гараха этигэл найдабарид хүртэбэ. Энэнь залуу сэрэгшье ехэ баясуулжа далижуулна. Түрүүшынхээ хилын харуулда гараад ябахад, алхам бүхэнөө тон болгоомжотойгоор хэжэ, үгэ бүхэнөө бодомжолжо дуугарха шухала гэжэ Дамбии ойлгоно.

Дамбаевай алба хэхээ ерэхэнхээ хойшо харагдаагүй ахалагша лейтенант хүбүүнэй анхарал татана. Өөрын үндэһэ яһантай адлирхуу энэ хүнтэй танилсаха золдо хүбүүн хүртэнэ. Теэд ахалагша лейтенант өөрын, түрэхэн Санага тоонто нютагайн нэрье дуулахад, ухаа алдан гайхана. Ушарын гэхэд, Ширав Чимитович Тарбаев өөрөө Захааминай хүн байшана.

Сэрэгэй алба хэхэ үедөө нютагайнгаа хүнтэй, тиин гэхээ үшөө ахалагша ехэ лейтенанттай, уулзаха зол амахубида сэрэгшэн бүхэн болортэдэггүй гэшээ ааб даа. дуулалирап Чимитовичтэй хүхюу зилсаһанай ашаар гэртэн үбгэдэй дажа, "Москвич" шэхэндэ үнень заһалсаха золдо ябаган хүртэнэ. Теэд энэнь мартагдаһа гол шухалань бэшэ!

Ураада лейтенантын хэбэрээшгэнэй носождо, Сагаалган болоһоо хүбүүн бэрхэ айл бүхэндэ ор, ябаһанаа Буян болог гэжэ, ябаһанаа гэрэниг садатарниг гэжэ Ширав тууламагаар дүүрэн эгэтигэл хэжэ үгэхэ. Тэрэн хэтхэн хүбүүн - Саг сагтаа ашинадань нэгэ садагшаб, сараевна Сагаалганда, ка, станци нэгэ садагшаб... Гэбэзмаа Иигэжэ нэгэнэй хөөрхэ аха хуби нүгөөдэнь хөөрөлдөшье хада хабагышье тодожо абаад: үй хаа, - Мал хэды сададаг бэ? - гээд эмэ

хэлсэдэггүй байна. Дамбии Жэбэзмаа хоёр хургуулида хуража байхадаа, Закаменск хотодо үнгэргэгдэхэн аймагай туристнуудай слётто хабаадалсаһан байшана.

Залуу хүбүүн Жэбэзмаада дурлашана. "Жэбэзмаа! Жэбэзмаа! Жэгтэй гоё нэрэ. Намарай гүйсэд эдээшгэхэн жэмэс мэтэ ханхинахадал гэнэ". Иимэрхүү бодолнуудта хүбүүнэй толгой эзэлэгдэнэ. Теэд залуу наһанайнгаа залин соо ябаһан хүбүүн басаган хоёрой дуранһаа арюун сэбэр юун байхаб даа!

Повестиин гурбадахи бүлэг соо Дамбии хилын харуулда гарана. Эндэ залуу нүхэрнай баһал шалгарна. Хилэ дээрэ баабгайн мур

гарганагүй, өөрын ямаршьеб "нюусатай" гэхэ гү, али даншье хаа, номгон байна ха. Хэды тиибэшье, энэ хүбүүнэй хүнэй хүбүүдэй доро оронгүй ябаһандань эхэ хүнэй энэрхы сэдхэлхээ баясахаар байна. Зохёолой геройнуудай харилсаанда ямаршье зүрилдөөн үгэ, бултал бээ бээ ойлгоһон, дэмжэхэн хэбэртэй. Залуу хүбүүе тойроһон оршон байдал даншье номгон, аалин намдуу гү гэжэ ханахаар лэ. Хэрбээ тэрэхэн хилэ эбдэхэн баабгайе тоолоогүй хаа... Иимэ аалин тэнюун байдалда хүмүүжэл абажа байһан Дамбии саашанхи ажабайдалаа зүбөөр сэгнэжэ

дээгүүр, соёл болбосоролоор ехэ хүнүүд гэжэ харуулагдана гү? Таабай гэжэ нютаг үгын хажууда төөдэй гэхэн литературна үгэ зэргэл шэхэдээ, юун болоноб? Мүнөө ородуудай хэлэдэгээр мяханшье бэшэ, заһаншье бэшэ гэшэнь гү? Таабай тээби хоёр гэхэдэ, яаха юм? Хэлэнэй талаар эхилээ хадаа үшөө нэгэ тэмдэглэл хэхэ хүсэлтэйб. Манай хүндэтэ багша өөрын дуратай гэхэ гү, али бог үгэнүүд гэлсэдэгбди, үгэнүүдтэй хаш. Юуб гэхэдэ, "Хилын харуулшан" соошье, мүн бэшэшье зохёолнууд соонь "сэхыень хэлэхэдэ" гэхэн үгэнүүд тон олоор

ороһон, нютагайнгаа Дамбии нүхэртэй хамта дайладалаһан тухайгаа тодо гоёор зураглажа шадаһан байна. Великие Луки хотодо болоһон ээлжээтэ бомбодолгын һүүлээр үһэмни үнэхөөрө сайшоо һэн гээд тэмдэглэхэн байна. Дайнай хүндэ жэлнүүдые, дариин утаа үзөөгүй залуу үетэн эндэ бэшэгдэхэн бүгэдыг зүрхэндөө дүтөөр абан, хээээдэшье ойлгохогүйнь мэдээжэ. Гэбэшье түрэл буряад хэлэн дээрэ иимэ тодоор бэшэгдэхэн эдэ дурдалгануудыг абажа уншаа хаа, дайн байлдаан гэшэмнай юун гэшэб гэжэ бодомжолжо үзэхөөр шэнги даа.

"Хэтэ мүнхэдөө дэлхэй дээрэ амгалан байдал байһа гэжэ ханахадаа, энэ дурдалгануудыг бэшэх хүн", - гээд Бадма Шойдокович энэ зохёолоо түгэсэнэ.

"Һүнийн зүргэнүүдээр", "Дайнай дүүрэмсээр", "Уулзалга" гэхэн зохёолнууд мүн лэ дайнай жэлнүүдыг харуулна. Аюулта дайнай гал дүлэн соогуур мүлхижэ гараһан хүн хоёр нюдөөрөө хараһан бүгэдээ өөрынгөө гараар, сээжынгээ оёорһоо дуһал дуһалаар шабхан һуужа бэшээ гэжэ мэдэрхэдээ, энэ зохёолын урда хүгэдэн, баяр хүргэхэ хүсэл түрэнэ. Хэрбээ "Хилын харуулшаниие" 1982 ондо бэшэхэн хаа, "Һүнийн зүргэнүүдээр" гэхэн дурдалга 1984 ондо, харин "Уулзалга" гэхэн повесть 1985 ондо бэшэхэн байна. Тиихэдээ Агуу Илалтын 40 жэлэй ойдо зориулагдан эдэ дурдалганууд бэшэгдээ гэшээ. Харин Илалтын 50 жэлэй ойдо зориулжа Бадма Шойдоковичнай бүхэли трилоги бэшээ гэжэ мэдэнэбди. Энэ трилоги тухайн манай нүхэдэй хэн нэгэн наамжаяа заагагүй бэшэхэл байха.

Багшанарай багша, фронтовик, уран зохёолшо Бадма Шойдоковиче 75 наһанайн ойгоор халуунаар амаршалаад, ута наһа, удаан жаргал хүсэхэ дуран хүрэнэ. Аха нүхэрнай гансашье повесть, романуудыг бэшэдэг бэшэ, мүн шүлэгүүдыг, үльгэрнүүдыг найруулан бэшэдэг гэшээ. Дайдын хоо Далахай нютагай Мүлхэгэ голһоо уг гарбалтай хада Далахай-Дабаата нютагаа холоур суурхуулан ябаһантай ямар хайхам даа!

Х. ДАМПИЛОВА
"Уран дүшэ" нэгдэлэй
хүтэлбэрилэгшэ

Шэнжэлэл ба шүүмжэлэл

"ХИЛЫН ХАРУУЛШАН"

Россин Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн, багша Бадма Шойдоковой "Хилын харуулшан" гэхэн повесть, рассказы болон дайнай үеын дурдалгануудай суглуулбари 1987 ондо Буряадай номой хэблэлээр гаргагдана. Энэ ном соо гүн хамта 5 повесть болон дурдалганууд оруулагдаа.

Эдэ зохёолнууд сооһоо хэмжээгээрээ эгээ ехэн болохо "Хилын харуулшан" гэхэн повестээр энэ ном эхилнэ. Повесть 5 бүлэгһөр бүригэнэ. Энэ зохёол 1982 ондо бэшэгдэхэн, ном соо оруулагдана бэшэ зохёолнуудта орходоо, амгалан тайбан үеыг харууланхай.

гансата танибашье, хирүү дээрэхээ юм гү, али өөртөө гүйсэд найдаагүй дээрэхээ юм гү, үгышье хаа "Дайсан баабгайн набар уладаа оёжо үмдөө, манай хилэ дабаа", - гэхэн капитанай үгэнүүдхээ болоо юм гү, баабгайн мур гэжэ сэхэ хэлэжэ шадаагүй. Эндэшье хүбүүн ангуушан ябаһанаа нюугаа. Ахалагша лейтенантын "Москвич" заһалсаха үедөө тэрэ баһал жолоошонби гэжэ сэхэ хэлэжэ шадаагүй. "Баабгайн мур гү, али баабгайн набар уладаа углаһан дайсан гү? - гэлсэхээр ябатараа, баабгайтай уулзажа, Дамбии хүндөөр шархатана.

Гэбэшье бүхы һайн юумэнэй хайнаар дүүрэдэг хадаһа, Дамбииньшье эдэгэжэ, инаг хайрата Жэбэзмааһаа бэшэг абажа баясана.

Иимэл даа, хилын харуулшан Дамбии Дамбаев тухай богонёор хөөрэхэдэ. Зохёолой байгуулга, уран үгэнүүд тухай хэлэхэ болоо хаа, энэ повесть орошоог байгуулгатай юм ааб даа. Эндэ гансашье инаг дуран, хайхан мэдэрэл тухай хэлэгдэнэ бэшэ, мүн хүбүүнэй Эхэ орондоо үнэн сэхээр алба хэжэ байһан тухай тодоор бэшэгдэнэ. Анха түрүүн бидэнэрэй танилсаһан сэрэгшэн Дамбаевай урдахи гол зорилгонь эндэхи байдалда, гурим журамда, заншалда дадаха гэхэн байгаа һэн бээ? "Эрдэни элэхэ бүрээ үнгэ орохо" гэдэгтэл, Дамбии албаяа хэхэ бүрээ хүсэ шадал, зориг, эрмэлзэлээ дууһыень

шадаха хүн болохо гэшээ гү? Уран зохёолшо нэгэ багаханшье хаа, зүрилдөө хэжэ, залуу хүбүүнэй ажабайдалай урдаһаа багахан бэрхэшээл "шэдэжэ", хүтэл дабаануудыг дабуулхагүй байгаа гү?

"Баабгайда альгадуулжа зобонһонинь хүрөө бэшэ гү?" - гээд, хэн нэгэн намда "Һөөргэдэжэ болохо. Зүгөөр энээнине "зоболон" гэхэ болоо хаа, залуу хүнэй ажабайдалай харгыень хаажэ болохобди.

Хэлэнэй талаар хараад үзэхэдэ, буряад хэлэнэймнай дээжэнь болохо баглаа хайхан үгэнүүд, элинсэг эсэгэнэрэймнай хургаалнууд, нютаг үгэнүүд олоороо дайралдажа, зохёол шэмэглэнэ. Жэшээ болгон Дамбии Жэбэзмаа хоёрой уһанай хажуудахи хөөрөлдөө дурдая:

"Басаган Дамбида стакан үгөөд, хэлэбэ:

- Таабай төөдэй хоёрни хара уһа залахань сээртэй юм гэдэг. Тиимэхээ өөһэдөө удхаад уутгы.

- Манайхиншье баһал тиигэжэ хэлэдэг, - гэжэ стакан абажа, уһа удхаха һамбаандаа Дамбии дуугарба".

Эндэ нэгэ-хоёр үгэнүүдыг буруушаһан тухайгаа тэмдэглээ һаамни, хүндэтэ Бадма Шойдокович хүлисэнэ аабза. Юундэ стакан гэжэ бэшэгдэхэ болоноб? Буряад хэлэндэмнай жэнхэни гоёор дуулдааг "аяга" гэжэ үгэ би бэшэ аал? Али ахалагша лейтенантын бүлэ тиимэл хаа

ушарна.

Би энэ шэнжэлэл хэхэдээ, уран зохёолшын бэшэхэн юумэнүүдтэ аһаха, һөөргэдэхэ, зохёолой дутуу дундануудыг бэдэрхэ гэхэн зорилго табяа бэшэ, харин багшанарай багша, дайнай ветеран, аха нүхэр болохо Бадма Шойдоковичойнгоо 75 жэлэй ойдо зориулан, тэрэнэй эсэхэ сусаһагүй ажалай дүнгүүдыг согсолжо, залуу багшанарта, залуу үетэндэ жэшээ болгохо хүсэлтэй һэм.

Номой хуудаһа саашань иран, сэрэгшын дурдалгануудыг уншахадаа, бүхы наһан соогоо шахуу харалсажа, хөөрөлдэжэ ябаһан аха нүхэрөө шэнэ, ондоо нюдөөр шэртэн харадагби. Гансал дайнай дүлэн соогуур ябаһан хүн эндэ бэшэгдэхэн мүнүүдэй удхыень гүйсэдөөр ойлгожо, тайлбарилжа шадаха жэшээтэйл даа.

Ном соо ороһон хоёрдох зохёол хадаа "Дариин амтан" гэжэ нэрэтэй арбан багахан бүлэгһөө бүридэхэн баримтата зохёол гэхэ гү, али дайнай үеын дурдалга болоно.

"Энэ ушар 1943 оной февраль харын һүүл багта болоо юм. Түмэр замай станци" дээрэхээ манай эшелон баруулжаа дайн байлдаанай газар тээшэ шуумайгаа бэлэй", - гээд, уран зохёолшо "Түрүүшын байлдаан" гэхэн бүлэгөө эхилнэ. Тиихэдээ түрүүшын байлдаанхайшан гэжэ угтаһан, саацадаа түрүүшынхнээ шархатаһан, госпитальдо

ИЛАЛТЫН ЖАГСААЛДА ХАБААДАГША

Буда Дабаевич Ангархаев 1922 ондо Түнхэнэй аймагай Хойто-Гол нютагта түрэнэн юм. Бага балшар наһанһаа түшэглэн хууха түрэнэн эсэгээ, 2 аханараа алдажа, эхэтээ хоюулан үлэһэн байгаа. Дайнай урда тээхэнэ Хэрэнэй дунда хургуулийн 8 класс дүүргэһэн юм.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын шэрүүн дүлэтэ дайнай эхилхэдэ, десантна сэрэгэй албанда хатагдаһан юм.

1942 онһоо эхилжэ, Смоленщинэ, Сталинградгай газар дайдаар, Дон мүрэн дээрэхи хатуу тулалдаануудта хабаадалсаа.

Эрэлхэг зоригтойгоор дайладалһанайнгаа гүдөө Улаан Одоной, Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай II шатын орденуудта, бусад олон үндэр шагналуудта хүртэһэн юм. Илалтын түрүүшын, 1945 оной жагсаалда хабаадалһан алдартай. Мүн 1990, 1995 оной жагсаалуудта хабаадалсаха эрхэдэ хүртэһэн байна.

Дайнай һүүлээр Түнхэнэй, Сэлэнгын, Хэжэнгын аймагуудта хүтэлбэрлхы ажал ябуулаа. Урда тээнэ Тимирязевай нэрэмжэтэ хүдөө ажыхын академи дүүргээд, агроном-экономист мэргэжэлтэй болоһон юм. Яруунын, Бэшүүрэй аймагуудай хүдөө ажыхынуудта хүдэлөөд, 1974 ондо республикын хүдөө ажыхын

министрээр томилогдоо.

1984 онһоо наһанайнгаа амаралтада гаранхай. Эсэгэ ороноо хамгаалагдай һайндэрөөр амаршалһабди, хүндэтэ Буда Дабаевич!

М. ШАНТАКОВОЙ фототекст.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Б. Д. Ангархаев.

1971 ондо Улаан-Үдэдэ 7-дохи техникескэ мэргэжэлэй училищи байгуулагдаа һэн. Дунда хургуули, мүн 9-дохи класс дүүргэһэн хүбүүд, басагад тус училищида хуралсалаа үргэлжэлүүлхэ аргатай. Дунда хургуулийн аттестадтай, али нэгэн мэргэжэлэй дипломтой боложо гараха юм.

-Сагай эрилтээр хэрэгтэй мэргэжэлтэдые бэлдэхэ, хургаха гэшшэ манай гол зорилго ха юм даа. Һүүлэй үедэ барилгашан мэргэжэлэй таһагта хүбүүдэй ороошье наань, хуралсалаа дүүргээд, хүдэлхэ ажал олохонь бэрхэтэй. Бүхы тээгүүр барилгын ажал тогтонхой гэшшэ, тиимэһээ манайшье таһагта дарханай, барилгашанай дүй дүршэлдэ хураха хүсэлтэй залуушуул үсөөрөө.

Тиимэһээ бидэ жэл бүри шахуу шэнэ мэргэжэлэй таһагуудые нээхэ гэжэ оролдодогбди.

САГАЙ ЭРИЛТЭЭР ХҮДЭЛХЭ

-Нёдондо жэл түрүүшынхээ нээгдэһэн шалгагша-кассирай мэргэжэлдэ ехэ конкурс байгаа. Тус таһагыг дүүргэгшэд саашадаа банкын хургуулида хураха аргатай болоно. Гадна оёдолшоной, полиграфистын, бухгалтерай, хамта 7 таһаг училищидамнай бии юм, - гэжэ директорэй орлогшо Валерий Бадмаевич Дульбеев хөөрэнэ.

Мүнөө үеын ажабайдал өөрын хүсэлһөө, арга шадалһаа аудыдана. Илангаяа мүнгэнэй хэрэг хэсүүхэн гэшшэ. 7-дохи училищиин типографи энэ талаар ехэ туһа хүргэнэ. Эндэ захилай бланкнудые, амаршалгын открыткануудые, бусадшье эмхи зургаануудта

хэрэгтэй саархануудые гаргадаг. Гадна гагнууршадай болон оёдолой цехүүд хэлсээ баталжа, захиануудые абадаг.

Үнгэрэгшэ жэл училищишэнэ түхэлэй компьютер абаа һэн. Мүнөө бүхы хурагшад танилсалгын хэшээнүүдтэ компьютер хэрэглэжэ хурана.

-Саашадаа хуудал байдалай оньһон техникэ заһабарилдаг мэргэжэлтэдые бэлдэхээр түсэблэнэбди. Эндэ прибор бүтээлгын заводой дүй дүршэлтэй мэргэжэлтэд туһалхаар хараалагдаһа.

Зүтөөрһүүлэй үедэ училищиин хурагшадга мэргэжэлээрэ практика гарахань ехэ хүндэ болонхой. Урдандаа

хурагшаднай 50 процент түлбэртэй практика гарадаг һэн. Харин мүнөө түлбэригүй болохоһоо гадна, практикада эльгээгдэһэн залуушуул хэрэгсээгдэнгүй. Тиимэһээ бидэ эмхи зургаануудтай, предпритинуудтай удаан болзорой хэлсээ баталхы хараалһабди, - гэжэ Валерий Бадмаевич хөөрэлдөөгөө түгэсхөө һэн.

Е. ЦЫБЕНОВА.
ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Улаан-Үдын 7-дохи училищиин директорэй орлогшо В. Б. Дульбеев; компьютерай класс соо багша Ц. Ц. Дондоков хэшээл үнгэргэнэ.
М. ШАНТАКОВОЙ фото.

БАГШАНАРАЙ ХАРАЛГА- МҮРЫСӨӨН

Ниислэл хотын өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын захиргаанай толгойлогшо В. А. Шаповалов хотын багшанарай хоорондо харалга-мүрысөө соносхобо. Тус мүрысөөндэ илаһан 3 багшанарта тусхай диплом болон эгээл доодо захын хэмжээнэй 100 салингай мүнгэн шан барюулагдахаар хараалагдаһа.

Хотын эрдэм хуралсалай хүтэлбэри (Д. Ц. Дугарова) иимэ мүрысөөнэй дүрим, эмхидхэлэй асуудалнуудые шийдхэхэ ёһотой юм. Харалгын гол зорилго гэбэл, багшанарай болон түрэлхидэй хоорондо зохёохы харилсаа холбоо тогтоохо аргануудые, мүн хүүгэдые сэбэр һэшхэлтэйгээр, Эхэ нютагтаа, түрэл хотодоо дуратайгаар хүмүүжүүлгын түрүү дүй дүршэлые согсолом тарааха, нэбтэрүүлхэ хэрэг болоно.

КОНКУРСЫН ДҮНГҮҮДЭЭР

Боохондо округой физкультурын багшанарай конкурс-харалга үнгэрбэ. Тус конкурсдо Боохоной, Оһын, Нүхэдэй болон Баяндайн аймагуудай багшанар хабаадалсаа. Гурбан үдэрэй туршада тэдэнэр бэлиг шадабарияа, эрдэм мэдэсээ элирүүлэн мүрысэбэ. Конкурсдо хабаадалһан багшанар нэгэ хэшээл болон класчаа гадуур гурбан нээмэл хэшээлнүүдые үнгэргөө. Боохоной 2-дохи дунда хургуулийн багша Алексей Журихин эгээн эрхим сэгнэлтэдэ хүртэбэ. Оһын районий Эрхэдэйн дунда хургуулийн багша Максим Ятагуров 2-дохи хуурида гараа. Ново-Нукутск нютагай багша Николай Дорофеев 3-дахы хуури эзэлэ.

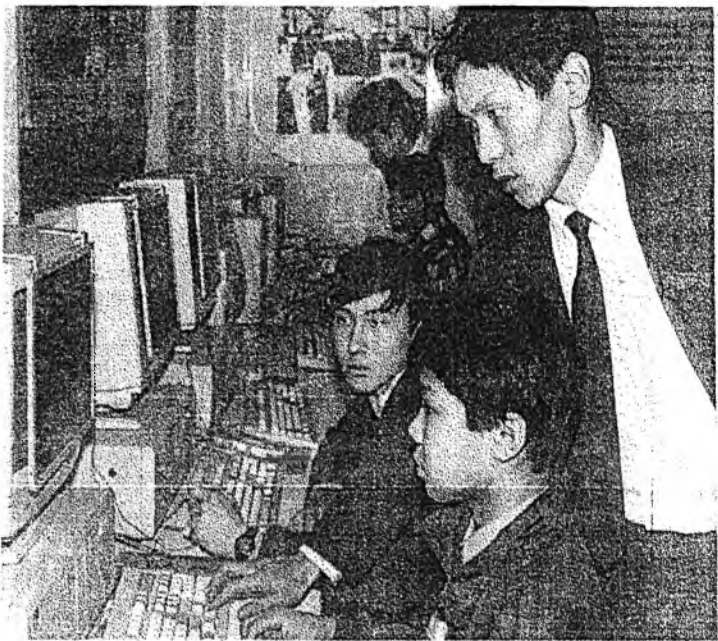
Мартын 11-15-да Братск хотодо областной конкурс-харалгада эрхим багшанар хабаадала юм.

В.ИНХИРЕЕВ.

ВЕТЕРАНУУДАЙ БАЙШАН

Хурамхаанай аймагай Алла нютагта Ветерануудай байшан нээгдээ. Энэ холын хуурида аймагай социальна талаар хамгаалгын түбэй филиал байгуулагдажа, гансаардалан наһатайшуудта ехэ туһа болоо. Үншэрһэн, бэе муутай, харууһанай хүнүүдтэ мүнөө сагта ажамидархань хүндэхэн гэшшэ. Тиимэһээ арга шадалаа оложо, аймагай социальна талаар хамгаалгын түб хуушан хүүгэдэй саад заһабарилжа, тус байшан нээгээ юм. 8 хүниие харууһалха харюусалгата ажал социальна хүдэлмэрилэгшэд В. Ц. Гырғенова В. Ц. Ухинова хоёрто даалгагдаба.

Манай корр.

АЖАЛ ХЭХЭ—ЖАРГАЛ

(Хүдөөгэй хургуулийн хэшээлхээ)

ДҮРБЭДЭХИ классайхид түрэлхи хэлэнэйнгээ хэшээлдэ "Ажал хэхэ—жаргал" гэжэ рассказ уншаад, багшынгаа хүтэлбэри доро удхаарнь хөөрэлдэбэ. Удаань Сэсэг Аюровна хурагшадаа асууба:

—Хэлэгты даа, үхибүүд, томо болоходоо, ямар ажал хэдэг хүнүүд болохобта?

Класс соо боргооһоной нийдэхын дуудламаар аниргүй болошобо.

Бултанһаа бэээрээ үндэр, палхагар хасартай, буржагар үхэтэй Палан:

—Би коммерсант болохоб!—гэжэ тоб байса хэлээд, онигор нюдөөрөө иишэ тиишээ хараашалба.

Багшань "коммерсант" гэхэн үгыг ойлгоогүй янза

харуулан, хурагшааа асууба:

—Палан, хэлэжэ үгыш, коммерсант гэшэшни юу хэдэг хүн бэ?

—Аа, тэрэтнай эдэб юумэ наймаалаад, хэлгээд, хэльбээд ябадаг хүн, алишье сагта мүнгэтэй байдаг!— гэжэ хүбүүн эршэтэйгээр харюусаба.

—Би наймаашан болохоб! Тэрээнһээ үлүү мүнгэ олодог хүн үгы хая юм,—гэжэ Долсон мэдүүлбэ.

Хэдэн хурагшад багша болохобди гэбэ.

—Үхибүүд, юундэ багша болохоёо ханаабта?

Мойһондол хаб хара бэлтгэрхэн нюдэтэй Эржена өөрынгөө ханал тухай иигэжэ хэлэбэ:

—Манай эндэ багшааа

ехэ салин абадаг хүн үгы бушу!

Бултанай ханамжануудаа хэлэнэйн хүүлээр багшань классай урда үшөө нэгэ асуудал табиба:

—Үгы теэд танай дундааа хонишон, хаалишан, гахайшан болохо хүн үгы гэшэ гү?

хүүлшын партада аниргүй хууһан ута гэзэгтэй Гая хэлэбэ:

—Манай абгатан хонишон юм. Теэд тэдэмнай жэлһээ үлүү салин абангүй хүдэлжэл ябадаг. Теэд хэн хонишон болохо дуратай байхаб даа?

—Минии эжы хаалишанаара жалладаг. Теэд бүхэли жэл соо нэгэшые түхэриг абанагүй. Тиимэһээ заяандаашье хаалишан болохогүйб!—гэжэ Хорло тоб байса хэлээд хуушаба.

Би Ноёхоной дунда хургуулийн 9-дэхи класста хурадагби.

абадаг байгаабди. 1958-1959 онуудта 100 эхэ хонинһоо 150 хурьгадые

Моностой нютатта мүндэлхэн, Мүнхэ найхан удхатай

МИНИИ НАГАСА ЭЖЫ

Минии нагаса эжы Биликтыева Долсон Цыремпиловна 66 наһатай юм. Дорюун сэбэр нагаса эжымнай маанадтаа урданайнгаа байдал, ёһо заншал, гүримууд тухай хөөрөжэ, олон үрээлнүүдые, онһон үгэнүүдые заажал байдаг даа.

Нагаса эжымни бага наһанһаа эхээ дахажа хони малаа адуулан юм. Долоон класс дүүргээд, хара ажал хэжэ эхилхэн нагаса эжымни хөөрэдэг:

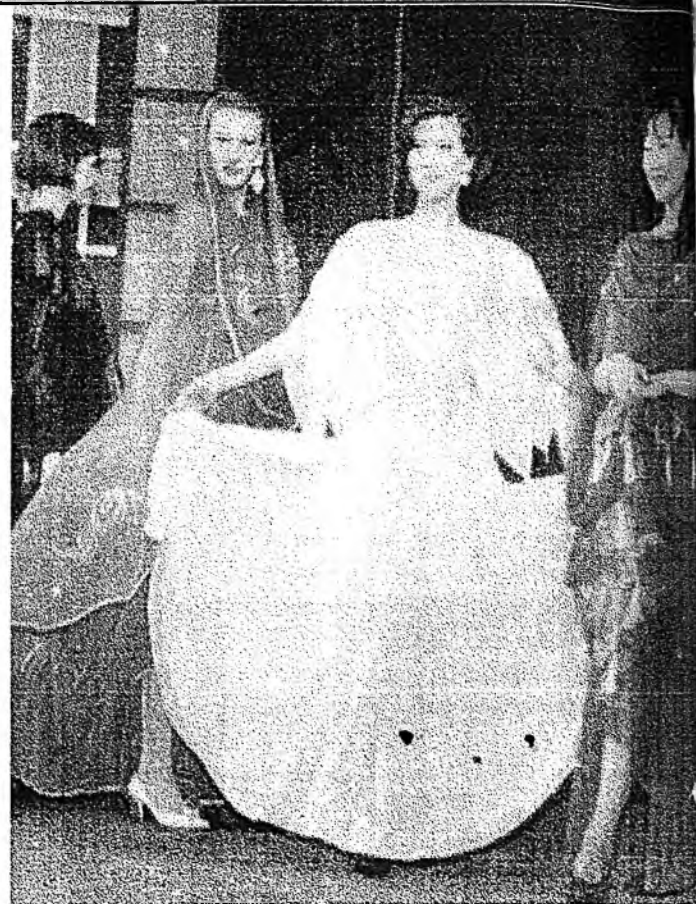
—Комсомолой бригада эмхидхээд, үглөөнһөө үдэшэ болотор гар хажуураар үбһэ сабшадаг хэмди, боолто боожошые үзөө хэм. Хори наһатайдаа хадамда гараад, нүхэртээ хожуулан хубай хони абаа бэлэйбди, хожомын хурьгалха хонидые абажа, 100 хонин бүриһөө ходо 100 гаран хурьгадые

абажа, үнэтэй сэнтэй бэлэгүүдые абаа хэмди. РСФСР-эй, Бурядай АССР-эй Верховно Советүүдэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотануудаар шагнагдаа бэлэйбди.

Нагаса эжы 10 хүүгэдэй эхэ. "Эхэ-герой" гэхэн нэрэ зэргэдэ хүртөө юм. Табан ашанараа, хоёр гушанараа мүнөөшые харалсажа байдаг даа. Хонгёо найханаар дууладаг, шүлэг зохёодог нагаса эжымнай эдэбхитэйгээр найр нааданда хабаадалсадаг. Дүтэ ойрын нуга нютагуудаар ябаһан, Улаан-Үдэдэ үнгэргэгдэхэн концерт, конкурснуудта уран бэлигээ оло дахин харуулан юм. Нютагтамнай дуганай баригдахада, иимэ шүлэг нагаса эжымни зохёогоо хэн:

Мянган нюдэтэй бурхад
Манай байдалые арюудхадаг.
Бурядаймнай түүхэхээ,
Угһаа абан үндэлжэ,
Арюун найхан сэдхэлээр
бодхоогдобол даа
Дугамнай.
Энэ найхан Дугандаа
Энэрхы сэдхэлээрээ
мүргэжэ,
ута наһа наһалжа,
Удаан жаргал эдлэжэ,
хуухатнай болтогой!
Нагаса эжымни
хуушанай олон
дуунуудые мэдэдэг,
дууладаг юм.
Хүндэтэ нагаса эжыгээ
Сагаан, хараар
амаршалан, ходооо
сарюун, хүхюутэй,
үбшэн зоболон мэдэнгүй
ажахуухыень хүсэнэб!

Ж. РОМАНОВА.

Шэнэ моодо.

Ц.ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото

01 МЭДЭЭСЭНЭ:

БОГТУУШУУЛАЙ ГЭМЭЭР

Байгша оной январь харын туршада республика дотор 194 галай аюул дүжэржэ, нэгэ миллиард 156 миллион түхэригэй гарза хэгдээ. Энэнь үнгэрэгшэ жэлэй үеынхитэй сасуулхада, 2.4 дахин олон болоһон байна. Түймэрэй болоходо, 42 барилга галай аюулда ороһон, нэгэ үеэнь шатаһан байха юм. Энэ үе соо Зэдын, Захааминай, Ивалгын, Хяагтын аймагуудта галай аюул олошорло.

Галай аюулай болоходо, хүнэй гэмтэхэ, наһа бараха ушар олоной ханаа зобооно. Үнгэрхэн үе соо 12 хүн аюулда орожо, наһа бараа. Тэдэнэй дунда 3 үхибүүн галда шатаа, 12 хүн хүндөөр гэмтээ. Айлай гэр байра яахадаа галай аюулда ороноб гэхэдэ, шалтагаанинь эли. Мүнөөхил архидаан... Нижне-Ангарск тосхоной 56 наһатай богтуу Золотарева электроплитаһаа тамхья носоохо ханаатай тонгойходоо, задархай үндөө гал аһаажархёо. Тэрэнээ унтраажа шадангүй, наһа бараа.

Эхилээд байһан февраль харадашые галай аюул дүжэрһөөр. Арбаад хоногой туршада аяар 50 түймэр боложо, табан хүн наһа бараа. Муйскын районой

Муяын-Адаг тосхондо ажахуудай богтуу ябаһан Кубырев февралын 6-най хүни хоёр байртай гэр галдажархёо.

Улаан-Үдын Зелёный тосхоной 9 байртай гэр галай аюулда ороһон байгаа. Эндэ 4 байрань үнэн тоборог болотороо шатажа, ехэ гай тодхор асарба. Февралын 7-ной үдэшэнь хэбтэридээ тамхилан Дамбаевай гэмээр гэр байрань шатажа, эндэ 75 наһатай нэгэдэхи бүлэгэй инвалид наһа бараа. Гусиноозерск хотодо болоо юм.

Хаанашье ябахадаа, байхадаашье галда болгоомжотой ябыт гээд дахин-дахин хануулхадуран хүрэнэ. Сагаалганай найндэрнүүд ерээбэ. Эндэ үхибүүдэйнгээ галаар наадахагүйн тула хэримжэгэй байха хэрэгтэй даа. Үнгэрэгшэ жэлдэ Захааминай, Сэлэнгын аймагуудай Бүргэ, Шанаан тосхонуудта түрэлхидэй гэмээр гай гашуудал болоо хэн. Гал дүжэрбэл—аюул ехэтэй гээд үшөө дахин дабталтай.

Т.ГУЛГЕНОВА,
Буряад Республикын
МВД-
гэй түймэр сараха
албанай
ахамад мэргэжэлтэ.

Ажалай ветеран
САНЖИЕВ

Нимажап Нагмитовичай

гэнтэ наһа бараһан ушараар Бэшүүрэй аймагһаа уг гарбалтай Улаан-Үдэ хотодо ажахуугшадай эблэл түрэлхидтэнь, дүтын хүнүүдтэ шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Редактор Ц.Б.ЦЫРЕНДОРЖИЕВ

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б.-М.Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П.Н. (редакторай орлогшо), РИНЧИНОВ С.Д. (редакторай орлогшо), ОЧИРӨВ С. Д., ПИНТАЕВ В. И. (хэблэлэй директор), САМБЯЛОВА Т.В.

Манай адрес:

670000, Улаан-Үдэ,
Каландаришвилини
үйлсэ, 23, "Буряад үнэн"
газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй - 2
хуудалан хэмжээтэй.
Индекс 50901. Хэһэг
4154.
Хэблэлдэ
тушаагдаһан саг 17.00.

"Республиканская типография" гэхэн АО-до
газетэ хэблэгдээ.
Директорэйн телефон: 2-40-45.
Б-0079-дэхи номергойгоор бүридхэлдэ
абтанхай.
Заказ №7709.

Редакцины телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмный - 2-54-54, редакторай орлогшонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин - 2-50-52, секретариадай - 2-60-91, таһагууд: нийтгын-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическэ - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, соёлой, эрдэмэй болон хургуулинуудай - 2-60-21, (даагшань), 2-57-63, ололтингын хүдэлмэрийн ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректорүүдэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. Манай корреспондентүүд: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30-61.

"Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-35-95.